

MGA TULTULANEN

I

Binukid

**Published by
the**

**Summer Institute of Linguistics
in cooperation with the**

**Bureau of Public Schools
and the**

**Institute of National Language
of the**

**Department of Education
Manila, Philippines
1965**

PREFACE

The purpose of this edition of stories is for practice in reading the Binukid dialect by those already literate.

The alphabetical symbols include the following: a, b, k, d, g, h, i, l, m, n, ng, p, s, t, u, w, y. In proper names and borrowed words which have not been fully assimilated, the following additional symbols also occur: c, f, j, o, r, v, z. In such words the quality of each of the sounds represented by these symbols is approximately the same as that of the language from which it was most recently borrowed.

The glottal stop is indicated by a grave accent (`) when it occurs at the end of a word or at the end of a syllable that is followed by a consonant in the middle of a word (as in talètè 'lizard'). It is indicated by a hyphen (-) when it occurs following a consonant in the middle of a word (as in hal-u 'pestle'). It is not marked at the beginning of a word or between vowels.

01.2b-965-250

Mary Jane Gardner

Ursula Post

Summer Institute of Linguistics

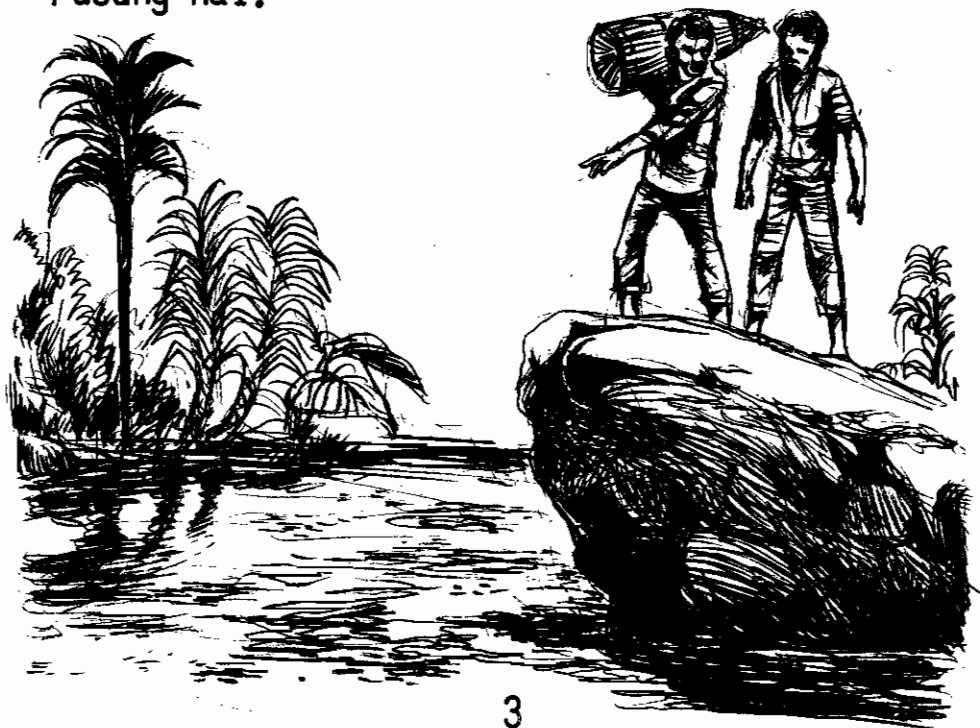

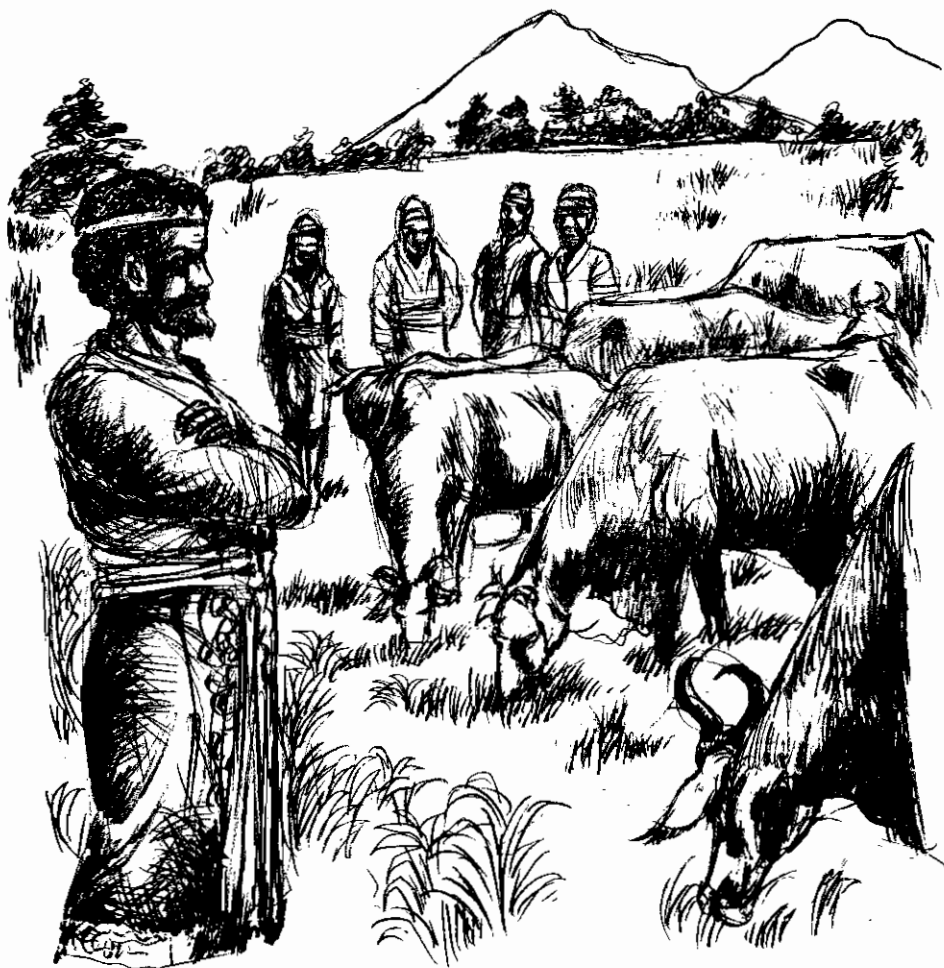
Si Pusung daw si Talandekà
Patricio Lumutao

A pamaba haini si Pusung pahiphipanaw. Pausaug dun tayana ha wahig. Pagpakaduun din gan tayana ha labugà hi Talandekà, tagpangilamunà si Talandekà. Kagi taini ha Talandekà,

'Es, nakadini ka, biduen, basta man' kagi din,
'sa Pusung, na, biduen gayed ha etaw. Ba hadi
ad en tigbal' kagi din, 'ikaw mabiduan ba
isan' kagi din, 'in-inuwen a ikaw ba hadi ad
en ikaw mabiduan.' Kagi taini ha Talandekà,
'Haen ta daw' kagi din, 'bidui a daw ikaw ku
laus ha biduen ka.' 'A' kagi taini ha Pusung,
'sikaw' kagi din, 'na, amigu ku ikaw. Hadi ad
pakaatag tagbidu ta agkaana-ana ta sa Minkaya-
gan, na, namadahan en. Diyà' kagi din, 'ta
libabà ta isan su hadi pakaawà nakapanagat ti-
maan ta madakel ha sedà.' Kagi taini ha
Talandekà, 'Laus ba?' 'Laus na, agdiyà ad en.
Sumalà iman ikaw ku lumupug ka na basta agdiyà
ad en hu kanak.' Pulalaguy en si Pusung. A na,
kumu kabayà man daan haini si Talandekà hu
sedà, intampak din en haini sa dayumpak din
dun tayan ha tued salad-ayà sa buu din.
Palupug-lupug ki Pusung. Pulalaguy en si Pu-
sung, na, tagpulalaguy en daan hayan si Talan-
dekà. Pagpakaubay-ubay dan ganin ta Minkayagan
na, agkabelengan taini ha Talandekà ta mada-
ging sa dagulus. Inu gaid haen? A, ba sigi
en aglupug ta 'iyan man' kagi hi Pusung, 'ha
namadahan en.' Kagi din, 'Lageng gid haena hu
etaw ha tagsasabà hu sedà. Agpasen ku.' Es,

na, pagpakaungaw ganin tayana hu Talandekà na, iyan yanaen dà man kadalem sa Minkayagan. Bulug hayan sa Pusung, na, bà dà tagtiyadegà diyà ta pangpang. Kagi taini ha Talandekà, 'Laus kad en, Pusung. Imbà a man ikaw bidui?' Kagi taini ha Pusung, 'Es, na, kagi nu man gan ha "Hadî ka agkabiduan," na, sinulay ku labi ikaw, ay ba bisan' kagi din, 'haena sa malumu dà ha bidù ku, na, laus kad en duun nabiduan, Dangan en gid' kagi din, 'ku hustu en ha bidù, aman pa dà' kagi din, 'bà ku dà insagad ha bidù ba malaw-ay kad en' kagi din, 'nakag-salad-ayà hu buu. Bà kad panagat en ku laus ha namadahan ta aglikù ad hu kanak,' kagi ta Pusung hai.

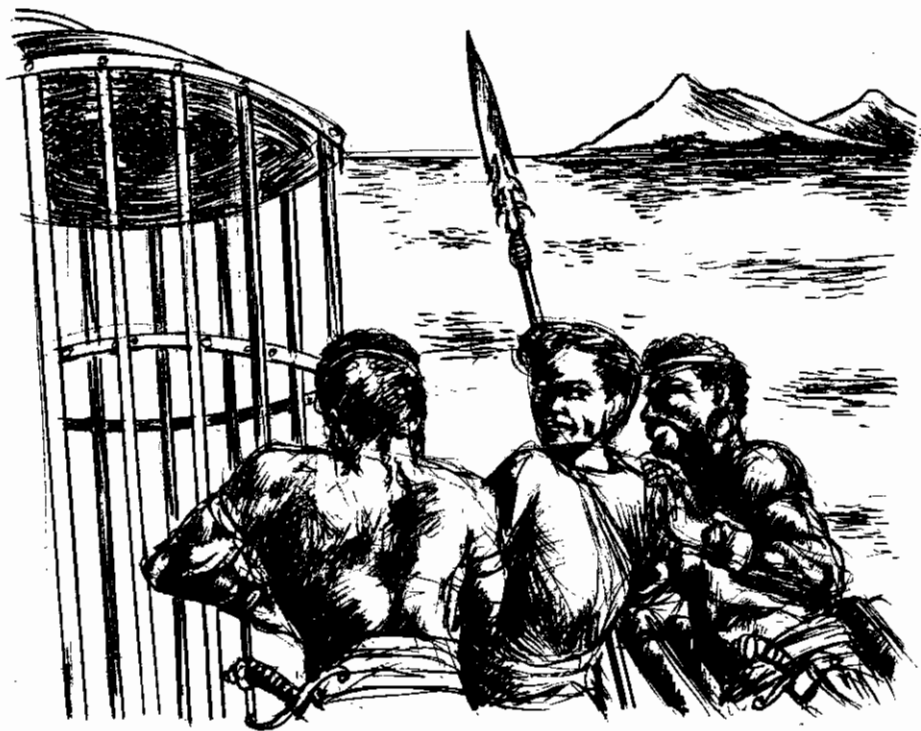
Si Pusung daw sa Hari
Mateo Loranza

Sa agbatbaten ku iman taini ha kadalemani,
iyan sa sabuwa ha hari. Sa hari hayan,
madakel sa mga mananap din. Amin din baka.

Na, pipila en sa migbantay hu baka din. Na, agkaalatan sa baka. Lalima en sa tagkailis-ilis ha migbakidu taini ha baka ba agkaalatan. Kagi taini ha hari, 'Imbà ba agkaalati sa baka ku.' Amin nakapaliman ha etaw ha iyan ngadan din si Pusung. Kagi hi Pusung, 'Iyan a, hari, magbakidu tayan ha baka nu. Bisan' kagi din, 'sabuwa hudà' kagi din 'maalat dun tayan basta iyan a magbantay.' 'A' kagi taini ha hari, 'maayad' kagi din, 'iyan ka magbantay imbà agkangaalati.' Kagi taini ha Pusung, 'Maayad daw a ikaw lauya ka magbantay a ku makatulu en ha bulan.' A pahiphipanaw iman sa Pusung payanaen dun tayan ha baka. Sa pagpuunà din en ganin pagtimà duun impan-ila din en sa дума ha baka. Impamaligyà din dayun gayed ha madakel gayed sa salapì din. Aman tagkalugay na, agkaamin en hayan sa baka. Na, impan-ila din en sa дума ha baka. Atiyuay en pa man sa samà, a, daw din hayana tigbasa hayana sa ikug tayana ha sabuwa ha baka daw ilebeng din ta bugtà. Ihiket hayan sa ikug tayana ha baka hu pisi daw ihiket dini ta didalem ta bugtà ha pigbangbangan din daw hiketi daan dini ta pulù daw itagkes dini ta sampaw. A padidiyà tayà ha hari. 'Hari' kagi din, 'iyan man diay agkangalaag sa baka ta ag-

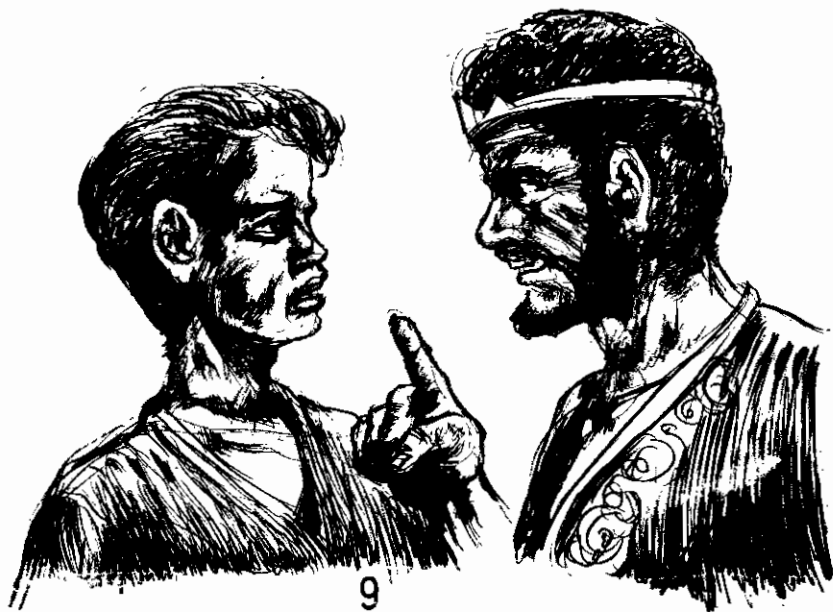
tagù man diay,' kagi din, 'din ta bugtà. Atu kay diyà ki.' A migduma-duma en sidan tayan ha hari. Ag-ahaen tayan sa hari, a, daw dan pagbuligi ki Pusung ta gangiten ta. Kagi hi Pusung, 'Iyan dà' kagi din. 'Na, ibitan ku sa pulù ta baka hayan ta agkahaus en ngaay,' daw dan pagbuligi taini ha hari ibiti en hayan sa ikug daw pagbaduta. A ba hadi dan agkabadut ta madesen. Kagi taini ha hari, 'Dumiyà ka ta balay daw tumimù ka diyà hu igbangbang ta ha bara ta madesen hai agbaduten.' A padidiyà iman hai sa Pusung ta balay. 'Na itugun man ku hari ha hadekan ku, kun, ikaw daw para ha mabutwa haena sa baka ha tagbadutaen day.' A na migpahadek-hadekà en gan sidan ki Pusung. Mig-sugù en si Pusung ku sabandal, kagi din, 'Ihat-un nu haini sa bara diyà ta hari.' Aman tagkalugay en hu pagpahadek-hadekà dan minulaguy en si Pusung. A kapedaan en hai tag-angat haini sa hari ta imbà man bà kalugay si Pusung sa labun man laus dà igpalikù. Inikagi ku ha 'Magdali-dali ka ta mahaus en kan sa pulù taini ha ikug taini ha baka.' A ben ganin napedai en mag-angat hai sa hari. Hudà en tigbal si Pusung makalikù. Aman ta ben minuli en haini sa hari. 'Inu man' kagi din, 'Singyora,'

kagi din, 'bà hudà makalikù si Pusung?' 'Es,' kagi din man ganin ha 'magpahadek-hadekà kay kun daw para ha mabadùt taena sa baka.' A napauk en haini sa hari. Kagi din, 'Daw nu dà, Pusung, ku makag-ahaay ki, ilambeg ta dà daan ikaw diyà ta dagat.' Kapila ganin ha aldaw pasiyu si Pusung dun tayan ha hari. A, hadi pa su pagkaahà ganina taini ha hari si Pusung, 'Na, mga sabandal,' kagi din, 'dakepa nuy si Pusung ta iyan hayan sabuwa ha migbiduay kanak.' A dinakep en gan hayan. 'A, iseled dun tayan ha lagenà,' kagi din. 'Asem ku maugtu sa

aldaw ilambeg hayan diyà ta dagat ta sabuwa hayan ha biduen gayed ha miglabay ha Pusung.' Aman ta intagù en si Pusung dun tayan ha la-genà. Iyan dà hayan tagsubayaen hi Pusung sa 'Tambag ad labi agpangasawa tayà ha laga ñu hari. Hadì ad labi agkabayà ag-asawa. Hadì ad en labi agkabayà ag-asawa.' Iyan dà tag-sublì-sublien taini ha Pusung. Amin sabuwa ha mananagat ha tagpamanuwità ha napaliman din. Amin sabuwa ha tagkulahiay ha tag-ikagiya ha tambag en gayed ag-asawa ku laga ku hari. A padidiyà ki Pusung. 'Inu man' kagi din, 'Pusung, sa tag-ikagiyaen nu?' A, ba iyan dà tag-sublì-sublien din sa 'Hadì a labi agkabayà ag-asawa ta laga tayà ha hari.' Kagi din, 'Pusung mambung ku iyan a ipaasawa ta agkabayà a ag-asawa.' A kagi hi Pusung, 'Puwai ad en ikaw daw iyan kad tagù dun taini.' A pinuwaan en iman taini ha mananagat. Pangingseseled duun tagù, a pigkeleban en ganin hayana hi Pusung. Kagi hi Pusung, 'Iyan nu dà pagsublì-sublien sa "Human ad ag-asawa. Hadì ad iglambeg diyà ta dagat ta human ad labi agkabayà ag-asawa." Iyan dà kan haen pagsublì-sublien.' Aman tag-kaugtu en sa aldaw, natuman en sa taluminu duun ha ig-agbul en si Pusung. A duminiyà en

hayan sa sabandal ha sinugù din iglambeg diyà ta dagat. Iyan dà tagsublì-sublien tayana ha intagù duun sa 'Agkabayà en ag-asawa, human en ag-asawa.' Es, hudà en magpaliliman hayan sa mga sabandal, inlambeg diyà ta dagat. Aman tagkalugay en kapila, pasiyu dà pa man si Pusung. 'Es', kagi taini ha harì, 'Saa dà si Pusung. Imbà makaulì dà labun in-agbul en gabì? Imbà makaulì ka dà?' 'Es, harì,' kagi din, 'iyan hinengdan ha igpakalikù ku dà dini ta diyà, kagi din, 'ta didalem ta dagat, bibu diyà kalipay. Madakel sa naahà ku ha etaw diyà. Dayun ha naahà ku daan diyà si Apù ha mga apù nu, si Amay nu didiyà. Bibu diyà gastu, bayli, bisan inu ha mga kalipay. Bibu kay diyà. Aman nakalikù a dini ta kagi ku Amay nu, "Ipalupug dini su harì daw para ha makalu-

pug dini ta kanak ta maayad sa kahintang ku dini." Na, itabun din dà diyà sa bisan inu ha mga butang din, asawa din, bisan inu ha mga galamiten din. Itabun din dà diyà ta madakel en dini sa mga baka, mga salapì, madakel en dini,' kagi taini ha Pusung. 'A' kagi taini ha hari, 'inu man ku lumupug a?' Kagi din, 'Es, ilingen en gihapun kanak ha inlambeg a diyà ta dagat.' A duminiyà en gan sidan ta dagat. Dayun sa asawa din intabun din diyà ta balay. Duma-duma en sidan ki Pusung. A intagù dun tayana ha lagenà. Inlambeg diyà ta dagat hayan sa hari ha dì pa minataypatay hayan sa hari ta nabiduan man hi Pusung. Dun dà taen taman.

Si Maria daw sa hari

Lorenza Loranza

Taini sabuwa ha bahi mailing ki Maria. Aman si Maria mamimipiy tamang ha bahi. Ba sapian sa amay din ta bul-ug si Maria na, hari si Amay din. Aman si Maria duminiyà ta wahig namipì. Tag-ulì si Maria, na, naahà din sa bayabas. Na, huminapit dayun duun. Miglublubà dun tayan ha kadadat-an. Pagkadun din tayan ha bayabas namimù en duun. Pangpangaen si Maria.

Hudà tungkay kalugay hu pangaen hi Maria, suminagad sa hari ha malaki daan ha hari. Saini ha hari inumaw din dayun si Maria. 'Huy!' kagi din, 'tag-inuwà ka, Maria, dun tayan?' 'A' kagi hi Maria, 'tagpangaen a hu bayabas tayan. Iyan bagad hu pubri, bisan inu sa maahà din kan-en din gayed.' 'Na, inu man,' kagi ta hari, 'sa nanam tayan ha bayabas?' 'A' kagi hi Maria, 'matinù-tinù, mapasù-pasù.' 'A' kagi ku hari, 'hadì ka, Maria, tagtinuntu. Maayad sa kainsai ku ikaw.' 'A' kagi hi Maria, 'kenà ku,' kagi din, 'labi tinuntu isan' kagi din. 'Kumaen ka taini.' A aman sa hari haini inilahan din en sa hari hu bayabas. A kuminaen su hari. Pagkaen taini ha hari taini ha bayabas, nananam din labi duun ha mapasù-pasù, na, matinù-tinù. 'A' kagi din, 'kenà tinuntu diay sa buhat nu.' A duminayun huminipanaw hai sa hari, pauli dun ku balay din. Kagi din, 'Hadì ku gayed madaeg-daeg' kagi din, 'si Maria.' Inu sa palanu taini ha hari? A nakaahà hu batà ha tagbalabadà hu tagbis ha bengel. 'A' kagi taini ha hari, 'batà ka, dumini ka ta ag-ahaen ku hayan sa tagam nu.' A duminiyà dayun sa batà haini. Aman pagkaahà din taini

ha tagbis, inibitan din. Kagi din, 'Sikaw sa batà, timuen ku haini sa tagam nu. Ilahan ta ikaw 50 centavos.' A katimù taini ha hari haini sa bengel, inuwit din diyà ta balay.

Idata dun ku sundalu. Kagi din duun ku sundalu 'Taini, sundalu, ihat-un nu haini diyà ki Maria sa bengel daw ikagiya iman duun, "Agpasen din taini ha maselem ta ig-agpas ku igdam-ag daw lutuen din haini hu pitu ha patahi hu paglutù." Aman hai sa sundalu duminiyà ki Maria. Kagi din, 'Maria, taini su tagbis ha bengel lutuen nu haini hu pitu ha patahi hu paglutù. Agpasen nu taini ha maselem ta igdam-ag ku hari.' 'A' kagi hi Maria, 'idini daw taini', kagi din, 'hadì ku malutù,' kagi hi Maria, 'haini hu pitu ha patahi ta hudà ku mga kahimanan. Ba hadì ka pa,' kagi din, 'tagpa-uwitan ta hu kahimanan hayan sa hari.' A tuminimù hu dagum si Maria. Aman si Maria indata din dun taini ha sundalu haini sa dagum. Kagi din, 'Sundalu, ihat-un diyà ta hari hayà daw panalsalen haini,' kagi din, 'lain sa kutsilya, kutsara daw palanggana daw hatsa ha para,' kagi din, 'haini ha tagbis daw sa hatsa para igpanamped hu bekeg taini ta hadì ku,' kagi din, 'agkabaluy ta atiyuay sa mga kahimanan ku dini ta balay.' A, inhat-un dayun haini sa dagum dun ta hari hayan. A hudà kabaluy ku hari ha magsalsal daan hu pitu daan ha kalasi ha salsalen dun taini igtalabahu taini ha tag-

bis. A pinalanuwan dayun taini ha harì, kagi din, 'In-inuwen ku gaid sa kakubii ku ki Maria?' Aman su harì na, migpalanu en pa man. A tuminimù hu kalabasi ha maadagi ha kalabasi daw timù hu butilya. Aman haini sa butilya daw saini ha kalabasi ihat-un diyà ki Maria. 'A, ikagiya ki Maria,' kagi din ku sundalu hai, 'ikagiya dà ki Maria ha sa kalabasi hai itagù din dun taini ha butilya daw andamen din ku malanitan ta madaetan haini sa kalabasi ta daw en haini kalayuwa ku malugay en, gumulang en.' 'A, hee,' kagi tai ha sundalu. A pahip-hipanaw sa sundalu pa duun tai ha balay hi Maria. 'Donya Maria, taini su kalabasi, itagù nu dun taini ha butilya.' 'Hee' kagi hi Maria, 'idini en.' A tinimù din dayun haini sa kalabasi. Aman iugsak diyà ta abu daw sugbaha. A timua hayan sa butilya, iluglug dun tayan ha kalabasiyà dan, isuup hayan sa kalabasi dun tayan ha butilya. A aldaw daan lauyen daan, pagheet din dun tayan ha butilya, tinimù dayun hi Maria. 'Ihat-un dun ta harì haen.' Kagi din, 'Ihat-un nu taen haini diyà ta harì hayaa ta nakatagù kud en.' A na, nabenalan gihapun su harì ta nakatagù duun hu butilya su kalabasi.

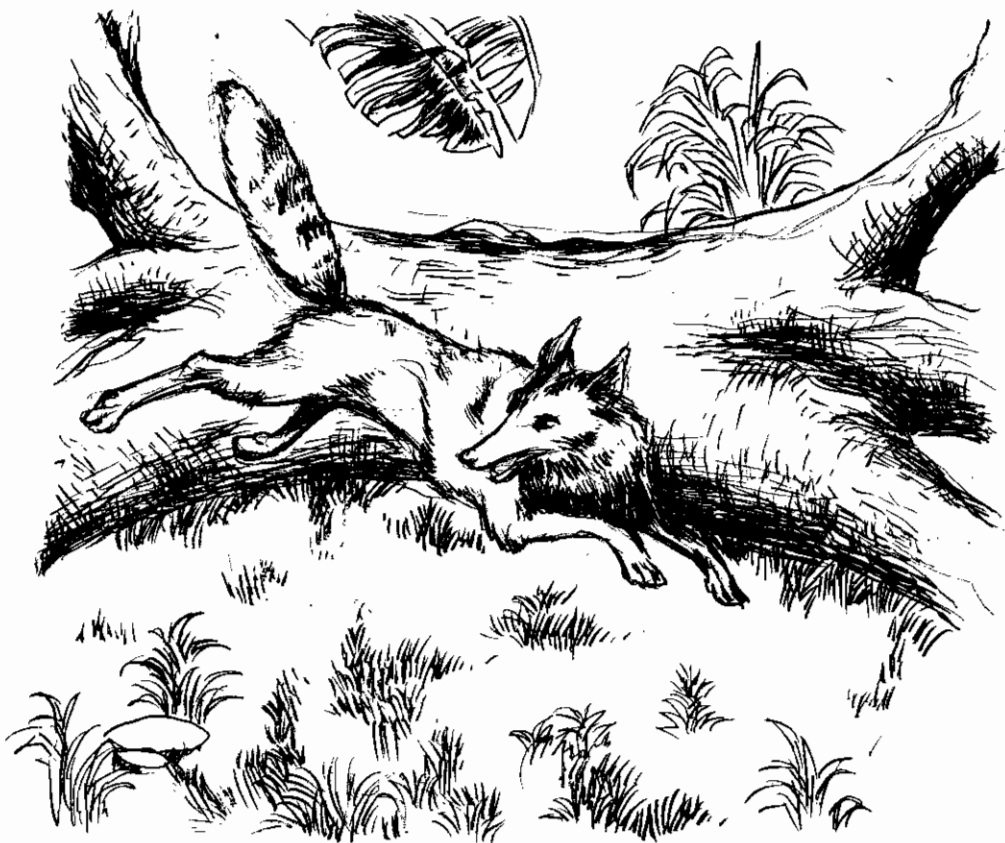

Si Kikuy

Lorenza Loranza

Saini ha maama tagngadanan ki Kikuy. Aman si Kikuy taghipanaw hu madiyù ha hipanaw. Malugay hu kahipanaw hi Kikuy, na, nakaduun hu pilay ha kayu. Naahà din dayun sa tagtiduga ha laku. A na, aman hayan sa Kikuy pinalanuwan

din haini sa laku. Kagi din, 'A tantu hai sa laku, na, timuen ku ta makauma a iman diyà ta lungsud na, igbaligyà ku. Itimù ku hu kalabaw, itimù ku hu bargas. Aman makatimù a hu bargas, mag-aradu a.' Na, ku makatuhug dini ta dalan sa dadu ku na, sadahen ku. Na, bul-ug ta amin umagi duun ha etaw, na, umawen ku, 'Huy, hadì kaw ag-agi dun tayan.' Na, napukaw su laku, na, nakapulaguy. Na, napengahan ha palanu din, na, hudà din katimù sa palanu din.

Duminayun hu minipanaw nakauma diyà ta lungsud si Kikuy. Nakaahà hu lubi. 'Buhaten ku haini,' kagi din, 'ha lana'. Aman ku mabuhat din en ha lana saini ha lubi, in-ugsak din duun ku lamisahan. Pagkapengahi din pag-ugsak duun, minanday mininuu, na, migpalanu dayun. Kagi din, 'Saini ha lana na, igbaligyà ku. Mahalin haini, magbalay a hu tungkay madagway ha balay. Aman' kagi din, 'magtinda a din ta sileb. Kada halin ku taini ha lana ku, na, mag-sapian a. Na, tungkay madagway,' kagi din. Na, nahudhud su lana. Na, napengahan gihapun sa palanu din. Hudà din kasagkaw sa maayad ha palanu. Naamin.

Sa Hapuy Diyà ta Malaybalay Anacita Manukil

Pitsa trenta hu Marso migdiyà kay ta Malaybalay. Pag-uma day ta Can-ayan, na, napaliman day sa batbat ha nabigsulan sa Malaybalay. Dayun pag-uma day ta Malaybalay, na, migpasiyu kay. Pig-ahà day sa nangasunug ha balay. Dayun pagdiyà day ta centro ta Malaybalay, madakel labi sa etaw ha naahà day ha ag-ahà hu nangasunug ha mga balay. Dayun, na, madakel sa etaw daw mga salakiyan. Dayun pig-agi hu salakiyan ha madakel daw mga etaw.

Dayun, na, sa bumbiru pigtiligramahan diyà ta Cagayan ha dumiyà ta Malaybalay ta iyan sa hapuy. Iyan makauma sa bumbiru, iyan nape-dengan en sa hapuy. Dayun pagpakadiyà day ta Malaybalay, na, kamulu pa agpedengan hu bumbiru sa mga hapuy ha kamulu pa agkatubu. Dayun pinan-ahà sa mga hudà kaamin kasunug ha mga butang. Na, kaahà kay hu pigpinsa ha manggad ta hudà pa kaamin kasunug. Na, sa дума ha bat-bat. Na, amin bahi ha nahaldek hu hapuy ha agkasamukan daan hu mga butang dan. Agkasamuk ba sa nauwit din na arinola dà. Sigi tagseled-seled sa bahi ha tag-uwit-uwit hu arinola tagles-ug-les-ug. Dayun, na, sa дума ha tindakan ha hudà kasunug, na, bà dan dà pinanhimes sa mga butang dan. Pinan-awà diyà ta balay. Sa mga дума ha salakiyan pinangargahan hu mga butang. Dayun pagkahapun, na, pig-elangan sa taman hu nasunug daw para ku daleman hudà makaduun ha bisan sin-u ha etaw. Basta maal-daw, na, agpan-ahaen dà sa mga butang ha hudà kasunug. Na, agpan-ahaen daan hu tag-iyà duun. Na, sa nangasunug sa balay din na, diyà naamul sidan ta Pueri-culture daw diyà ta Capitolio sidan naamul ta hudà dan agkaseled dun ha balay.